

Latvija Faktu lapa par sociālo aprūpi un sociālo pakalpojumu nozari personām ar invaliditāti

No izdevumu sērijas Faktu lapas par valstīm, kas pieejamas EASPD vietnē

Sagatavojusi: Daina Podziņa

Koordinējusi un rediģējusi: Politikas ietekmju laboratorija

Latvijā personām ar invaliditāti ir pieejams plašs sociālās aprūpes un sociālo pakalpojumu sniedzēju klāsts, sākot ar vietējām varasiestādēm un beidzot ar NVO un privātiem pakalpojumu sniedzējiem. Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likumā (2002. gads) ir noteikti valsts un pašvaldību pienākumi attiecībā uz sociālās aprūpes pakalpojumu nodrošināšanu, kā arī pamatprincipi, uz kuriem balstīta minētā likuma klauzula. Tie ietver indivīda vajadzību un resursu izvērtēšanu, starpnozaru un starpinstitūcija sadarbību, kā arī pakalpojumu nodrošināšanu klienta dzīves vietā vai pēc iespējas tuvāk tai (tādēļ ilgtermiņa sociālā aprūpe un rehabilitācijas pakalpojumi tiek nodrošināti tikai, ja pakalpojumi dzīves vietā vai tās tuvumā nav pietiekami). Likumi un citi normatīvie akti nodrošina tiesības personām ar invaliditāti saņemt valsts un pašvaldību sniegtus pakalpojumus, tomēr tie ir reti sadalīti starp visiem pakalpojumu saņēmējiem. Šī iemesla dēļ pastāv grūtības iegūt reprezentatīvu pārskatu par pakalpojumu saņēmēju skaitu, pakalpojumu sniedzējiem un potenciālajiem izaicinājumiem pakalpojumu nodrošināšanā šai mērķa grupai.

SOCIĀLĀS APRŪPES UN SOCIĀLO PAKALPOJUMU APAKŠNOZARES UN TO IEZĪMES

Agrīnā pirmsskolas vecuma intervence

“Bērnu tiesību aizsardzības likumā” (1998. gads) ir noteikts, ka bērnam ar īpašām vajadzībām (tostarp bērnam ar invaliditāti) pieder tādas pašas tiesības kā jebkuram citam bērnam. Saskaņā ar minētā likuma 55. pantu bērnam ar īpašām vajadzībām ir tiesības uz īpašu vecāku aprūpi, bet valsts un pašvaldības palīdz integrēt bērnu sabiedrībā un sniegt tam izglītību, veselības aprūpi un sociālos pakalpojumus. Veselības aprūpes¹ pakalpojumi tiek nodrošināti valsts, pašvaldību un privātās iestādēs. Bērni, kas nav sasnieguši 18 gadu vecumu, veselības aprūpes pakalpojumus saņem bez maksas. Nav sistemātiskas agrīnās intervences programmas, kas, savukārt, nozīmē, ka vecāki, balstoties uz bērnam noteikto diagnozi, patstāvīgi meklē atbilstošus speciālistus. Ņemot vērā ilgo gaidīšanas laiku (no dažām dienām līdz vairākiem mēnešiem) valsts finansētiem pakalpojumiem, daudzi vecāki izvēlas maksas pakalpojumus (tostarp privātās institūcijās). Gadījumā, ja vecāki nevar atrast speciālistu palīdzību vai apmaksāt šos pakalpojumus, pastāv iespēja, ka bērni var nesaņemt nepieciešamo palīdzību.

Pēc tam, kad Veselības un darbspēju ekspertīzes ārstu valsts komisija ir pirmo reizi bērnam noteikusi invaliditāti, ģimenei ir tiesības saņemt desmit 45 minūšu konsultācijas ar kvalificētu psihologu, kuras apmaksā no valsts budžeta (Ministru kabineta noteikums Nr. 1208, 2010. gads) 2015. gadā šo pakalpojumu saņēma divas ģimenes, bet 2017. gadā - piecas.

Bērni ar visa veida invaliditāti var saņemt pirmsskolas izglītību vecumā no 1,5 līdz 7 gadiem gan pašvaldību, gan privātās vispārējās izglītības iestādēs vai īpašās pirmsskolas iestādēs - bērnodārzos. Tiem, kas apmeklē vispārējās pirmsskolas izglītības iestādes, ir tiesības saņemt asistenta pakalpojumus mobilitātes veicināšanai un pašaprūpes nodrošināšanai. Nepieciešamības gadījumā pirmsskolas izglītības programmas ilgumu var pagarināt par vienu gadu atkarībā no bērna veselības stāvokļa un psiholoģiskās sagatavotības, ņemot vērā vecāku motivāciju un ģimenes ārsta vai psihologa atzinumu.

¹ Saskaņā ar Ārstniecības likumu (1997. gads) medicīniskā aprūpe ietver profesionālu un individuālu slimību profilaksi, diagnostiku un ārstēšanu, kā arī pacientu medicīnisko rehabilitāciju un aprūpi.

Kārtību, kādā bērnus iekļauj īpašās pirmsskolas izglītības grupās nosaka valdība (MK noteikumi Nr. 591, 2015. gads). 2018. gadā 1723 bērni vecumā līdz pieciem gadiem pabeidza speciālās pirmsskolas izglītības² programmas pašvaldību pirmsskolas izglītības iestādēs (dati iegūti no Valsts izglītības informācijas sistēmas 2018. gada 1. septembrī). Kārtību, kādā bērnus uzņem pirmsskolas izglītības iestādēs, nosaka pašvaldības līmenī, tādēļ nav pieejama informācija par gaidīšanas laikiem šo pakalpojumu saņemšanai.

Izglītības atbalsts

Izglītības likuma 3. sadaļā noteikts, ka ikvienam ir tiesības iegūt izglītību neatkarīgi no (...) veselības stāvokļa (Izglītības likums, 1998. gads). Šo tiesību ievērošanu nodrošina iekļaujošā izglītība, kas nozīmē nodrošināt “atbilstošas visu izglītojamo daudzveidīgās vajadzības, palielinot ikviena izglītojamā līdzdalības iespējas mācību procesā, kultūrā un dažādās kopienās un samazinot izslēgšanas iespējas no izglītības un izglītības ieguves procesa” (Izglītības attīstības pamatnostādnes 2014.-2020. gadam, 2014. gads)

Latvijā bērnu ar speciālām vajadzībām³ (no 5 gadu vecuma) izglītošana notiek dažādos veidos, sākot ar pilnībā iekļaujošu izglītību vispārējās izglītības nodarbībās, beidzot ar specializētām skolām⁴ (“Pētījums par bērniem ar speciālām vajadzībām sniedzamo atbalsta pakalpojumu izmaksu modeli iekļaujošas izglītības īstenošanas kontekstā”, 2017. gads). Bērni ar smagiem garīgiem traucējumiem, kā arī smagiem redzes vai dzirdes traucējumiem saņem izglītību speciālās izglītības iestādēs. Speciālās izglītības programmas skolēniem ar nopietniem garīgiem traucējumiem vai vairākiem garīgiem traucējumiem īsteno klasēs ar nelielu skolēnu skaitu, un tās var realizēt ilgstošā laika posmā, maksimālajam ilgumam esot atkarīgam no konkrētā invaliditātes veida, taču nepārsniedzot 12 gadus. (Vispārējās izglītības likums, 1999. gads). Saskaņā ar Valsts izglītības informācijas sistēmu (VIIS) datiem, 2018. gadā pastāvēja 54 speciālās izglītības iestādes ar 5809 izglītojamiem, jeb 2,70% no kopējā izglītojamo skaita vispārējās un vidējās izglītības programmās (VIIS, 2018. gada septembris). Kopumā vispārējo pamatizglītību un vidējo izglītību nodrošina 745 izglītības iestādēs, tostarp 682 pašvaldību un 59 privātās izglītības iestādēs (VIIS, 2018. gads (2)).

Nepieciešamību pēc speciālās izglītības (vispārējā un profesionālā izglītība personām ar speciālām vajadzībām) nosaka pašvaldības pedagoģiski medicīniskā komisija vai Valsts pedagoģiski medicīniskā komisija. Šim atzinumam piemīt ieteikuma raksturs attiecībā uz vecākiem, bet obligāts raksturs attiecībā uz izglītības iestādēm. Speciālo izglītību var iegūt licencētās speciālās un vispārējās izglītības iestādēs⁵, kas nodrošina tādus nepieciešamos palīdzības pasākumus kā runas terapeita, izglītības

² Šajos noteikumos ir noteikts, ka “Izglītojamais ar redzes, dzirdes, valodas, garīgās veselības, fiziskās attīstības, mācīšanās traucējumiem (pirmsskolas izglītības grupā arī ar jauktiem attīstības traucējumiem), garīgās attīstības, tai skaitā smagiem garīgās attīstības vai vairākiem smagiem garīgās attīstības traucējumiem un somatiskām saslimšanām, uzņem speciālās izglītības programmā, pamatojoties uz pedagoģiski medicīniskās komisijas atzinumu, kurā norādīta izglītojamam ieteicamā izglītības programma vai palīdzības pasākumi..”

³ Saskaņā ar Vispārējās izglītības likumu (1999. gads) speciālās vajadzības tiek definētas kā “nepieciešamība saņemt tāda veida atbalstu un rehabilitāciju, kas rada iespēju izglītojamajam apgūt izglītības programmu, ņemot vērā viņa veselības stāvokli, spējas un attīstības līmeni”. 49. pantā ir noteikts, ka “speciālās izglītības programmas nodrošina izglītojamajiem ar iegūtiem vai iedzimtiem funkcionāliem traucējumiem iespēju iegūt vispārējo izglītību atbilstoši viņu speciālajām vajadzībām”.

⁴ Ne visi bērni, kas apmeklē speciālās skolas ir bērni ar invaliditāti. Skolas nodrošina bērniem no sociālā riska ģimenēm, kuriem nav mācīšanās traucējumu kā tādu, bet kas nāk no vides, kurā netiek nodrošināts pietiekams pedagoģiskais un/vai sociālais stimulants to attīstībai.

⁵ Sertificēšanas noteikumus un procedūras, saskaņā ar kurām izglītojamais uzņem izglītības iestādēs, nosaka Ministru kabinets (Ministru kabineta noteikumi Nr. 468, 2014. gads, un Nr. 591, 2015. gads).

psihologa un speciālā izglītības skolotāja pakalpojumus.

Izglītojamo ar speciālām vajadzībām vecāki, paši izglītojamie un skolotāji var saņemt konsultatīvu un metodisku palīdzību attiecībā uz izglītību Speciālās izglītības attīstības centros⁶. 2018. gadā Latvijā darbojās 12 speciālās izglītības attīstības centri (Izglītības un zinātnes ministrija, 2018. gads).

Latvijā tiek nodrošināts arī tāds pakalpojums kā izglītības nodrošināšana dzīves vietā bērniem ar smagu invaliditāti. Tas nozīmē, ka bērni formāli apmeklē skolu, taču praksē saņem skolotāja mājas vizītes divreiz nedēļā uz vienu vai divām stundām.

No 2012. gada izglītojamām personām ar invaliditāti izglītības iestādē piešķir no valsts budžeta apmaksātu asistenta pakalpojumu pārvietošanās atbalstam un pašaprūpes veikšanai (līdz 40 stundām nedēļā) (Ministru kabineta noteikumi Nr. 695, 2012. gads). Apmēram 243 bērni ar invaliditāti saņēma šo pakalpojumu 2018. gadā. Palīdzības pakalpojumus sniedz pēc nepieciešamības, bez rindas kārtības.

Izglītības atbalsts

Nodarbinātības jomā palīdzības pakalpojumus personām ar invaliditāti⁷ nodrošina Nodarbinātības valsts aģentūra (NVA) un tās 26 reģionālie biroji, un tie ir pieejami personām ar visa veida invaliditāti gluži kā jebkurai citai bezdarbniekam vai darba meklētājam. Palīdzības pasākumus īsteno NVA, privāti uzņēmumi un tādas NVO kā pakalpojumu nodrošinātāji, izmantojot publiskā iepirkuma procedūras. NVA pakalpojumi tiek finansēti no valsts budžeta un pēdējo gadu laikā galvenokārt no Eiropas struktūrfondiem. Ar NVA atbalstu vairāki tūkstoši personu ar invaliditāti atrod darbu viena gada laikā. Pirmo 2018. gada sešu mēnešu laikā apmēram 2025 personas ar invaliditāti atrada darbu, un 969 (47,9%) no tām atrada darbu pēc kāda aktīvā NVA pasākuma pabeigšanas (Pārskats par bezdarba situāciju valstī (2018. gada jūnijs)).

Personai ar invaliditāti, kas ir reģistrēta NVA, ir tiesības un iespēja saņemt palīdzību plaša pasākuma klāsta ietvaros, sākot no tādiem, kas mērķēti uz konkurētspējas attīstīšanu, komercdarbības uzsākšanu vai pašnodarbinātību, līdz profesionālai apmācībai un neformālai izglītībai.

NVA nodrošināto pasākumu ietvaros:

- 2018. gadā apmēram 5447 personas (7500 personas 2015. gadā) ar invaliditāti piedalījās konkurētspējas vairošanai paredzētos pasākumos, tostarp individuālas konsultācijās un grupu nodarbībās, lai iegūtu darba meklēšanas iemaņas, saņemtu psiholoģisko atbalstu un apgūtu darba tirgū nepieciešamās pamatiemaņas un prasmes;
- To personu ar invaliditāti skaits, kuras saņēma profesionālo apmācību, pieauga no 319 2015. gadā līdz 516 2018. gadā, bet dalībnieku skaits neformālās izglītības programmās valsts valodas apguvei un veicināšanai, svešvalodu un digitālo iemaņu apguvei pieauga no 1563 personām 2015. gadā līdz 2009 2018. gadā;
- reģionālās mobilitātes palīdzība tika sniegta 28 personām 2015. gadā un 376 personām 2018. gadā;
- palīdzība uzņēmumu veidošanā vai pašnodarbinātībasjautājumos tikai sniegta 9 personām 2015. gadā un 12 personām 2018. gadā;
- praktiskā apmācība personām ar invaliditāti, ko nodrošināja darba devējs, tika sniegta 6 personām 2015. gadā un 17 personām 2018. gadā⁸;

⁶ Šī statusa piešķiršanas kritērijus un kārtību speciālām izglītības iestādēm nosaka Ministru kabinets (Ministru kabineta noteikumi Nr. 187, 2016. gads).

⁷ Invaliditāti nosaka, balstoties uz Invaliditātes likumu (2010. gads).

⁸ Datus nodrošinājusi NVA, un tie attiecas uz 2018. gada pirmajiem 10 mēnešiem.

• no 2015. gada februāra līdz 2018. gada oktobrim tika izveidotas apmēram 2723 subsidētas darba vietas, 693 jeb 25,5% no kurām tika izveidotas personām ar invaliditāti⁹. Vairāk subsidētu darba vietu tika izveidots Latgales reģionā (kur ir augstāks bezdarba līmenis), sastādot 279 darba vietas; 109 darba vietas tika izveidotas Kurzemes reģionā, 151 - Rīgas reģionā, 83 - Vidzemē un 71 - Zemgalē (NVA, 2018. gada oktobrī). Subsidētās darba vietas personām ar invaliditāti ir ierobežotas laikā un bieži vien personām ar invaliditāti nav iespējas turpināt darbu tām radītajā darba vietā.

NVA nodrošina personām ar invaliditāti žestu valodas mutisko tulkojumu pakalpojumus saziņas nodrošināšanai un ergoterapeita pakalpojumus mācību un darba vietas pielāgošanai. Personas ar invaliditāti, kas nav bijušas nodarbinātas vismaz 12 mēnešu laikā, var saņemt papildu palīdzību, tostarp individuālas un grupu apmācībās profesionālu speciālistu vadībā, psiholoģisko palīdzību (individuāli vai grupās), starppersonu attiecību terapiju, palīdzību un konsultācijas individuālu sociālu problēmu risināšanai, žestu valodas mutisko tulkojumu un speciālistu atbalstu. Šie pakalpojumi ir pieejami pasākuma “Motivācijas programma darba meklēšanai un sociālā mentora pakalpojumi ilgstošiem bezdarbniekiem ar invaliditāti” ietvaros (NVA, 2018. gads).

“Atvērto durvju diena personām ar invaliditāti uzņēmumos” tiek organizēta kopš 2017. gada, un tā sniedz personām ar invaliditāti iespēju apmeklēt dažādus uzņēmumus un atrast darbu, vienlaikus sniedzot darba devējam iespēju atrast darbiniekus. Šajā kampaņā 2017. gadā piedalījās apmēram 62 darba devēji un 207 personas ar invaliditāti; 2018. gadā šī iniciatīva mobilizēja 64 darba devējus un 296 darba meklētājus. Apmēram 128 vakances tika piedāvātas 2018. gadā, un tika nodarbinātas 7 personas ar invaliditāti (lvportals.lv, 08.10.2018.).

NVA ir izveidojusi arī katalogu darba devējiem “Piemērota darba vide personām ar invaliditāti” (2017. gads) un organizē konsultācijas par personu ar invaliditāti nodarbināšanas jautājumiem.

Dienas aprūpe

Saskaņā ar Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma (2002. gads) 27. pantu personas, personām ar fiziska vai garīga rakstura traucējumiem ir tiesības saņemt palīdzības pakalpojumus un iespēju iesaistīties fiziskās un garīga rakstura darbībās dienas aprūpes centros un sociālās rehabilitācijas centros.

Dienas aprūpes centri personām ar invaliditāti ir pakalpojums, ko nodrošina pašvaldība vai pašvaldības nolīgtas organizācijas. Valsts kopfinansē dienas aprūpes centru personām ar smagiem garīgiem traucējumiem (kuras nestudē un nav nodarbinātas) izveidi un to uzturēšanas izmaksas. Valsts subsidijas sastāda 80% centru izveides gadā, 60% to darbības pirmajā gadā, 40% otrajā gadā un 20% trešajā gadā. Saskaņā ar plāniem, sākot ar 2018. gadu tēriņi 100% apmērā tiks segti no pašvaldību budžetiem (Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 13. panta 3. un 4. punkts)¹⁰. Tomēr šie dienas aprūpes centri nav izveidoti visās vietējās pašvaldībās.

Kopumā 2018. gadā Sociālo pakalpojumu sniedzēju reģistrā (Sociālo pakalpojumu sniedzēju reģistrs, 2018. gada decembris) bija reģistrēti 54 dienas aprūpes centri personām ar garīgiem traucējumiem, tai skaitā 13 NVO vadīti centri. Lēmumu par dienas aprūpes pakalpojumu sniegšanu pieņem pašvaldība, un

⁹ Tika izveidotas subsidētas darba vietas personām ar invaliditāti privātos uzņēmumos un NVO. Tie darba devēji, kas izveido subsidētas darba vietas, saņem subsidijas personu ar invaliditāti atalgojumam un obligātajām valsts sociālās apdrošināšanas iemaksām, kā arī vienreizēju subsīdiju izmaksu obligātajām veselības pārbaudēm, subsīdijas darba vadītāja atalgojumam un vienreizēju subsīdiju izmaksu tehniskai palīdzībai un darba vietas pielāgošanai. Subsīdijas izmaksā no ESF un Nodarbinātības speciālā budžeta (VNA (2), 2018. gada oktobrī).

¹⁰ Dienas centru izveides un uzturēšanas kritērijus, valsts kopfinansējuma piešķiršanu un tā piešķiršanas kārtību nosaka Ministru kabinets (noteikumi Nr. 829, 2007. gads).

nav pieejama apkopota informācija par gaidīšanas laikiem šo pakalpojumu saņemšanai. Kas attiecas uz dienas aprūpes pakalpojumu saņēmējiem, 2017. gadā:

- 1400 personas saņēma dienas aprūpes pakalpojumus dienas aprūpes centros; pašvaldību izdevumi sastādīja 2,4 miljonus eiro 2017. gadā un 2,6 miljonus eiro 2016. gadā.
- 200 personas saņēma dienas aprūpes pakalpojumus dienas aprūpes centros bērniem ar invaliditāti; pašvaldību izdevumi sastādīja 372 000 eiro 2017. gadā un 318 500 eiro 2016. gadā.
- 1500 personas (tai skaitā personas ar invaliditāti) saņēma pakalpojumus dienas aprūpes centros pensijas vecuma personām; pašvaldību izdevumi sastādīja 437 600 eiro 2017. gadā (salīdzinot ar 368 400 eiro 2016. gadā (Latvijas Republikas Centrālā statistikas pārvalde).

Saskaņā ar 2018. gada 1. oktobrī pieejamiem datiem dienas aprūpes pakalpojumi tika nodrošināti 114 centros (tai skaitā centros senioriem, personām ar fiziskiem traucējumiem un bērniem ar invaliditāti) 22 295 lietotājiem (tostarp personām ar invaliditāti) (Latvijas Labklājības ministrija).

Palīdzība ikdienas dzīves organizēšanā

Kārtība, lai saņemtu palīdzību ikdienas dzīves organizēšanā, un attiecīgo pakalpojumu daudzums ir noteikts Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likumā (2002. gads) un saistītajos tiesību aktos. Valsts nodrošina un finansē profesionālās piemērotības noteikšanas pasākumus¹¹ personām ar invaliditāti un personām ar prognozējamu invaliditāti¹², kā arī profesionālās rehabilitācijas pasākumus, profesionālās rehabilitācijas pasākumus personām ar invaliditāti, kurām ir redzes un dzirdes traucējumi, kā arī tehniskos palīglīdzekļus un asistentu pakalpojumus. Jaunas profesijas iegūšanu vai profesionālo zināšanu attīstīšanu nodrošina Labklājības ministrijas Sociālās integrācijas valsts aģentūra, [Sociālās integrācijas valsts aģentūras] koledža un Jūrmalas profesionālā vidusskola. 2017. gadā apmēram 407 personas saņēma profesionālās piemērotības noteikšanas pakalpojumu, 321 izglītojamie saņēma profesionālās rehabilitācijas pakalpojumu Jūrmalas profesionālajā vidusskolā un apmēram 160 izglītojamie- koledžā (Sociālās integrācijas valsts aģentūra, 2018. gads).

Sociālā rehabilitācija un tehnisko palīglīdzekļu nodrošināšana personām ar redzes un dzirdes traucējumiem ir nodota NVO - Latvijas neredzīgo biedrības un Latvijas nedzirdīgo savienības - atbildībā (Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 13. pants (2002. gads)). Personas ar invaliditāti neatkarīgi no to vecuma var saņemt sadzīvē un darbā nepieciešamos tehniskos palīglīdzekļus (ritenkrēslus, spieķus, kruķus, kavdripodus, rolatorus, staigāšanas rāmjus u.c.) valstij piederošajā "Nacionālais rehabilitācijas centrā "Vaivari"". Savukārt protēzes, ortozes, dzirdes aparātus, ortopēdiskos apavus var saņemt (galvenokārt privātās) "Nacionālā rehabilitācijas centra "Vaivari"" līgumorganizācijās. 2017. gadā, Vaivaru Tehnisko palīglīdzekļu centrs izsniedza 16 384 tehniskos palīglīdzekļus 11 387 klientiem (Vaivaru Tehnisko palīglīdzekļu centrs, 2018. gads). Pieprasījums pēc tehniskajiem palīglīdzekļiem Latvijā pieaug ik gadu - 2017. gadā gaidīšanas sarakstā bija apmēram 7099 personas. 2016. gadā šajā sarakstā bija 6 889 personas; salīdzinot ar 6,335 personām 2015. gadā (2017.gada publiskais gada pārskats). Valdība nosaka gaidīšanas laiku pirms personas iekļaušanas gaidīšanas sarakstā tehnisko palīglīdzekļu saņemšanai. Piemēram, gaidīšanas laiks ratiņkrēsla saņemšanai ir 4 gadi, funkcionālās gultas saņemšanai - 10 gadi, paduses atbalsta kruķu bērniem saņemšanai - 2 gadi. Tehnisko palīglīdzekļu saņemšanai nepieciešams līdzmaksājums 1,42 eiro apmērā, ja saņēmējs ir bērns, un 7,11 eiro apmērā, ja saņēmējs ir pieaugušais.

¹¹ Saskaņā ar Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likumu šos sociālos pakalpojumus nodrošina valsts. Profesionālās piemērotības noteikšana nozīmē izvērtēt personas ar invaliditāti spēju veikt kādu konkrētu darba veidu. Veicot profesionālās piemērotības noteikšanu, personām ar invaliditāti tiek sniegti arī sociālā rehabilitācijas pakalpojumi, kuru laikā tām māca, kā sadzīvot ar invaliditāti.

¹² Saskaņā ar Invaliditātes likumu (2010. gads) "prognozējama invaliditāte ir slimības vai traumas radīti funkcionēšanas ierobežojumi, kas gadījumā, ja netiek sniegti nepieciešamie ārstniecības un rehabilitācijas pakalpojumi, var būt par iemeslu invaliditātes noteikšanai".

Personas ar smagu invaliditāti var saņemt asistenta pakalpojumu līdz 40 stundām nedēļā, lai veicinātu to fizisko mobilitāti un personu ar invaliditāti iesaistīšanos sociālajā dzīvē (MK noteikumi Nr. 942, 2012. gads). Šo pakalpojumu nozīmē pašvaldība, apmaksā valsts un sniedz galvenokārt ģimenes locekļi - tas ir galvenais iemesls, kādēļ samaksa par asistenta pakalpojumu ir ļoti zema. Asistenta stundas likme atbilst noteiktajai minimālajai stundas tarifa likmei normāla darba laika ietvaros, kas 2018. gada noslēguma sastādīja nedaudz vairāk kā 2 eiro. (MK noteikumi Nr. 942, (2012. gads)). 2017. gadā asistenta pakalpojumus saņēma 920 bērni ar invaliditāti, 4467 personas ar smagiem funkcionāliem traucējumiem un 4179 personas ar smagiem garīgas dabas traucējumiem. Asistenta pakalpojumus nodrošina, vadoties pēc nepieciešamības, šim pakalpojumam nav rindu.

Saskaņā ar normatīvajiem aktiem, pašvaldībai “ir pienākums nodrošināt personai iespēju saņemt tās vajadzībām atbilstošus sociālos pakalpojumus un sociālo palīdzību” (Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 9. pants (2002. gads)). Vispieprasītākais pakalpojums ir aprūpe dzīvesvietā. 2018. gada sākumā, mājas aprūpes pakalpojumus saņēma 74 bērni ar invaliditāti (tostarp 12 bērni ar garīgiem traucējumiem) un 1 977 pieaugušie ar invaliditāti (tostarp 168 personas ar garīgas dabas traucējumiem). Kopumā mājas aprūpes pakalpojumi tika nodrošināti 34 pašvaldībās, 15 NVO un 38 privātās iestādēs (Nacionālo statistikas ziņojumu kopsavilkums, 2017. gads). Sociālo aprūpi un sociālo rehabilitāciju apmaksā klients un to aizbildnis, jeb persona, kas ir to tiešais aprūpētājs / aizbildnis. Gadījumā, ja klients vai pakalpojuma sniedzējs nevar segt pakalpojumu izmaksas, tās sedz no pašvaldības budžeta (Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 8. pants (2002. gads)).

Šajā pašā likumā specializētās darbnīcas definētas kā “sociālās rehabilitācijas pakalpojumu, kas nodrošina prasmes veicinošas aktivitātes un speciālistu atbalstu personām ar funkcionāliem traucējumiem” (Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 1. pants (2002. gads)). Apmēram 11 specializētās darbnīcas personām ar invaliditāti ir reģistrētas Sociālo pakalpojumu sniedzēju reģistrā (Sociālo pakalpojumu sniedzēju reģistrs, 2018. gada decembris). Lielākā daļa no tām ir dienas aprūpes centru struktūrvienības un sniedz pakalpojumus personām ar garīga rakstura traucējumiem.

Ilgstošā institucionālā aprūpe un periodiskā aprūpe

Gadījumos, ja aprūpei nepieciešams lielāks stundu skaits nekā tas, kas paredzēts aprūpes saņemšanai dzīvesvietā, dienas aprūpes centros un sociālās rehabilitācijas iestādēs, personām ar mobilitātes ierobežojumiem ir tiesības saņemt pašvaldības finansētus pakalpojumus ilgstošās sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas iestādēs. Šos pakalpojumus piedāvā pašvaldību iestādes, NVO, kuras nolīgusi pašvaldība noteiktu pakalpojumu nodrošināšanai, vai privātas iestādes. Pakalpojumu apmaksā klients. Ja klienta ienākumi nav pietiekami, t.i. tēriņiem pieejamie ienākumi ir zemāki par likumā noteikto minimālo algu, reizinot to ar noteiktu koeficientu pēc pakalpojumu apmaksas, šīs izmaksas jāsedz personas aprūpētājam / aizbildnim.

Trūcīgas personas¹³ ir atbrīvotas no šī maksājuma (Labklājības ministrija, 2018. gads).

Bērni ar invaliditāti vecumā no 4 līdz 18 gadiem ar nopietniem garīgiem traucējumiem, personas ar I un II grupas invaliditāti un smagiem garīgiem traucējumiem, kurām nav nepieciešami specializēto ārstniecības iestāžu pakalpojumi un kuru veselība neapdraud apkārtējos, ir tiesīgas saņemt valsts finansētus pakalpojumus ilgstošās sociālās aprūpes un rehabilitācijas iestādēs. Valsts apmaksātos ilgstošos sociālās aprūpes un rehabilitācijas pakalpojumus sniedz piecos valsts aprūpes centros (un to filiālēs) un organizācijās, kas atlasītas iepirkuma procedūru rezultātā ar mērķi nodrošināt valsts apmaksātus sociālos pakalpojumus. 2018. gada sākumā apmēram 7772 personas ar invaliditāti, no kurām 312 bija bērni, saņēma pakalpojumus ilgstošās sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas

¹³ Persona, kuras ienākumi ir bijuši zemāki par €128,06 mēnesī pēdējo trīs mēnešu laikā (ja materiālie apstākļi atbilst Ministru kabineta noteikumos Nr. 299 (2010. gads) noteiktajiem) tiek uzskatīta par trūcīgu personu.

iestādēs

Latvijā. Apmēram 4990 personas ar invaliditāti uzturējās valsts vadītos un nolīgtos sociālās aprūpes centros, 204 personas - vietējo pašvaldību bērnu sociālās aprūpes centros, bet 2578 - attiecīgos centros pieaugušajiem. Valsts arī līdzfinansē grupu māju (dzīvokļu) un pusceļa māju izveidošanas un uzturēšanas izdevumus personām ar garīgiem traucējumiem. Pusceļa mājas pakalpojums ir pārejas fāze no ilgstošās sociālās aprūpes uz patstāvīgu dzīvi. Valsts apmaksā 50% no šo iestāžu izmaksām to dibināšanas gadā. 2017. gadā apmēram 200 personas ar garīgiem traucējumiem (tāds pats skaits 2016. gadā) saņēma pakalpojumus grupu mājās (dzīvokļos). Pašvaldību izdevumi sastādīja 942700 eiro 2017. gadā, salīdzinot ar 76 7300 eiro 2016. gadā (Latvijas Republikas Centrālā statistikas pārvalde). Astonpadsmīt grupu mājas (dzīvokļi) personām ar garīgiem traucējumiem ir reģistrētas Sociālo pakalpojumu sniedzēju reģistrā (Sociālo pakalpojumu sniedzēju reģistrs, 2018. gada decembris). Valsts apmaksā daļu no to personu izmaksām, kas izvēlas dzīvot patstāvīgi grupu mājās (dzīvokļos) pēc sociālās rehabilitācijas saņemšanas pusceļa mājā.

Atbalsts brīvā laika un sociālās dzīves aktivitātēm

Lai piedalītos kultūras dzīvē, kā arī brīvā laika, atpūtas un sporta aktivitātēs, personas ar invaliditāti var izmantot asistenta pakalpojumus, nepārsniedzot likumā noteikto stundu skaitu (līdz 40 stundām nedēļā).

Latvijas Paralimpiskā komiteja, kuru veido 23 sporta federācijas, kurām, savukārt, pieder savi sporta klubi dažādās pilsētās, personām ar invaliditāti ir nodrošinājusi iespēju iesaistīties 27 dažādos sporta veidos. Latvijas Paraolimpiskā komiteja aptver arī Nedzirdīgo sportu un Speciālo olimpiādi. Komitejas darbībai tiek izsniegtas dotācijas no valsts budžeta (Latvijas Paralimpiskā komiteja, 2018. gada oktobris).

NĀKOTNES TENDENCES

Latvijā ir īstenotas vairākas būtiskas reformas. Izglītības jomā, izmaiņas Vispārējās izglītības likumā, kas nodrošina jauna izglītības satura īstenošanu un pāreju uz uz zināšanām balstītu saturu (Grozījumi Vispārējās izglītības likumā, 2018. gadā), tika veiktas 2018. gada jūlijā. Uzlabotais pirmsskolas izglītības saturs stāsies spēkā 2019. gada 1. septembrī, bet jaunā mācību satura īstenošana skolās notiks no 2020. gada 1. septembra līdz 2022. gada 1. septembrim. Nav informācijas par to, kā jaunā reforma ietekmēs izglītības apguvi bērniem ar invaliditāti.

Sociālo pakalpojumu jomā, ja 2015. gadā uzsāktā deinstitutionalizācijas projekta īstenošana ir veiksmīga, tiks izveidots plašs pakalpojumu klāsts, nodrošinot to, lai sociālās aprūpes centros dzīvojošie bērni ar funkcionāliem traucējumiem varētu saņemt sociālo aprūpi un rehabilitāciju savās pašvaldībās. Vienlaikus pieaugušajiem ar garīgiem traucējumiem būs iespēja dzīvot patstāvīgi un veikt to spējām atbilstošu darbu, saņemot nepieciešamo speciālistu atbalstu (Labklājības ministrija, 2018. gada oktobrī). Ir plānots, ka līdz 2023. gada beigām apmēram 700 personas ar garīgiem traucējumiem uzsāks dzīvi kopienā - ārpus ilgtermiņa sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas iestādēm. Ir paredzēta trīs ilgtermiņa sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas iestāžu (vai to filiāļu) slēgšana. Bērnu skaits institucionālās aprūpes iestādēs jāsamazina par 720 bērniem. Vietu skaits valsts finansētās ilgtermiņa sociālās aprūpes iestādēs tiks samazināta par 1000 vietām un to personu proporcija ar garīgiem traucējumiem, kas dzīvo ārpus iestādēm, un kurām ir pieejami sabiedrībā balstīti sociālie pakalpojumi, tiks palielināts par 45%.

VEIKTĀS INTERVIJAS

- Dzintra Mergupe-Kutraite, Izglītības un zinātnes ministrijas Izglītības departamenta vecākā referente 2018. gada oktobrī
- Aldis Dūdiņš, Labklājības ministrijas Sociālo pakalpojumu departamenta direktora vietnieks 2018. gada oktobrī
- Inga Šķestere, priekšsēdētāja, “Latvijas Kustība par neatkarīgu dzīvi” 2018. gada decembrī

IZMANTOTIE AVOTI

- Grozījumi Vispārējās izglītības likumā (2018. gads) Pieejami: <https://likumi.lv/ta/id/300102-grozijumi-visparejas-izglitibas-likuma>
- Ministru kabineta (2016. gada) noteikumi Nr. 187 “Noteikumi par kritērijiem un kārtību, kādā speciālās izglītības iestādei piešķir speciālās izglītības attīstības centra statusu”. Pieejami: <https://likumi.lv/ta/id/281256-noteikumi-par-kriterijiem-un-kartibu-kada-specialas-izglitibas-iestadei-pieskir-specialas-izglitibas-attistibas>
- Ministru kabineta (2010. gada) noteikumi Nr. 299 “Noteikumi par ģimenes vai atsevišķi dzīvojošas personas atzīšanu par trūcīgu” (2010. gads). Pieejami: <https://likumi.lv/ta/id/207462-noteikumi-par-gimenes-vai-atseviski-dzivojosas-personas-atzisanu-par-trucigu>
- Ministru kabineta (2014. gada) noteikumi Nr. 468 “Noteikumi par valsts pamatizglītības standartu, pamatizglītības mācību priekšmetu standartiem un pamatizglītības programmu paraugiem”. Pieejami: <https://likumi.lv/doc.php?id=268342>
- Ministru kabineta (2015. gada) noteikumi Nr. 591 “Kārtība, kādā izglītojamie tiek uzņemti vispārējās izglītības iestādēs un speciālajās pirmsskolas izglītības grupās un atskaitīti no tām, kā arī pārcelti uz nākamo klasi”. Pieejami: <https://likumi.lv/ta/id/277597-kartiba-kada-izglitojamie-tiek-uznemti-visparejas-izglitibas-iestades-un-specialajas-pirmsskolas-izglitibas-grupas-un-atskaititi-no-tam-ka-ari-parcelti-uz-nakamo-klasi>
- Ministru kabineta (2012. gada) noteikumi Nr. 695 “Kārtība, kādā piešķir un finansē asistenta pakalpojumu izglītības iestādē”. Pieejami: <https://likumi.lv/doc.php?id=252140>
- Ministru kabineta (2007. gada) noteikumi Nr. 829 “Noteikumi par dienas centru, grupu māju (dzīvokļu) un pusceļa māju izveidošanas un uzturēšanas izdevumu līdzfinansēšanu”. Pieejami: <https://likumi.lv/doc.php?id=167547>
- Ministru kabineta (2012. gada) noteikumi Nr. 942 “Kārtība, kādā piešķir un finansē asistenta pakalpojumu pašvaldībā, augstskolā un koledžā”. Pieejami: <https://likumi.lv/doc.php?id=253781>
- Ministru kabineta (2010. gada) noteikumi Nr. 1208 “Noteikumi par psihologa pakalpojuma apjomu personai līdz 18 gadiem, kurai pirmreizēji noteikta invaliditāte un kura dzīvo ģimenē, kā arī tās likumiskajam pārstāvim, un pakalpojuma saņemšanas kārtību”. Pieejami: <https://likumi.lv/ta/id/223858-noteikumi-par-psihologa-pakalpojuma-apjomu-personai-lidz-18-gadiem-kurai-pirmreizeji-noteikta-invaliditate-un-kura-dzivo-gimene-ka-ari-tas-likumiskajam-parstavim-un-pakalpojuma-sanemsanas-kartibu>
- Latvijas Republikas Centrālā statistikas pārvalde SDG141 Pašvaldību nodrošinātie sociālie pakalpojumi Pieejami: https://data1.csb.gov.lv/pxweb/en/sociala/sociala_socdr_aprupe/SDG141.px/table/tableViewLayout1/?rxid=d852f0e9-f109-4daf-93cb-08f0549d27a7
- Invaliditātes likums (2010. gads) Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/211494-invaliditates-likums>
- Izglītības likums (1998. gads) Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/50759-izglitibas-likums>
- Vispārējās izglītības likums (1999. gads) Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/20243-visparejas-izglitibas-likums>

[izglītības-likums](#)

- Izglītības attīstības pamatnostādnes 2014.-2020.gadam (2014. gads) Pieejamas: <http://polsis.mk.gov.lv/documents/4781>
- Latvijas Paralimpiskā komiteja (2018. gada oktobris) Pieejama: <https://www.lpkomiteja.lv/paralimpiska-komiteja/>
- Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likums (2002. gads) Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/68488-socialo-pakalpojumu-un-socialas-palidzibas-likums>
- Bērnu tiesību aizsardzības likums (1998. gads) Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/49096-bernu-tiesibu-aizsardzibas-likums>
- [Lvportals.lv](http://lvportals.lv), Dienaskārtībā, (08.10.2018.) Pieejams: <https://lvportals.lv/dienaskartiba/299249-nva-akcija-atverto-durvju-diena-personam-ar-invaliditati-uznemumos-piedalijas-64-darba-deveji-un-296-darba-mekletaji-2018>
- Ārstniecības likums (1997. gads) Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/44108-arstniecibas-likums>
- Izglītības un zinātnes ministrija, Speciālās izglītības attīstības centri (2018. gads) Pieejami: <http://www.izm.gov.lv/images/aktualitates/2018/Mjas-lapa.pdf>
- Labklājības ministrija, Sabiedrībā balstīti sociālie pakalpojumi un deinstitucionalizācija (2018. gada oktobris) Pieejami: <http://www.lm.gov.lv/lv/nozares-politika/socialie-pakalpojumi/9-noderiga-informacija/sabiedriba-balstiti-socialie-pakalpojumi-un-deinstitucionalizacija>
- Labklājības ministrija, Gada pārskats (2017. gads) Pieejams: http://lm.gov.lv/upload/gada_parskats/pparskats_2017_final.pdf
- Labklājības ministrija, Sociālā aprūpe dzīvesvietā (2018. gada oktobris) Pieejams: <http://www.lm.gov.lv/lv/personam-ar-invalidati/sociala-aprupe-sociala-aprupe-dzivesvieta>
- Labklājības ministrijas (2018. gada) valsts statistikas ziņojumu kopsavilkums, Pārskati par ilgstošās sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas pakalpojumu sniegšanu 2017. gadā. Pieejami: <http://www.lm.gov.lv/lv/publikacijas-petijumi-un-statistika/statistika/valsts-statistika-socialo-pakalpojumu-un-socialas-palidzibas-joma/gada-dati/0-par-2017-gadu>
- Labklājības ministrijas (2018. gada) valsts statistikas ziņojumu kopsavilkums, Pārskati par sociālajiem pakalpojumiem un sociālo palīdzību novada/republikas pilsētas pašvaldībā 2017. gadā. Pieejami: <http://www.lm.gov.lv/lv/publikacijas-petijumi-un-statistika/statistika/valsts-statistika-socialo-pakalpojumu-un-socialas-palidzibas-joma/gada-dati>PublicNodarbinātības valsts aģentūra, “Piemērota darba vide personām ar invaliditāti” (2017. gads) Pieejams: <http://www.nva.gov.lv/index.php?cid=446&mid=588>
- Nodarbinātības valsts aģentūra, (2018. septembris) Pieejami: <http://www.nva.gov.lv/index.php?cid=433&mid=543>
- Nodarbinātības valsts aģentūra (2018. gada oktobris): ESF projekts “Subsidētās darbavietas bezdarbniekiem”. Pieejams: <http://www.nva.gov.lv/index.php?cid=2&mid=511&txt=4146>
- Nodarbinātības valsts aģentūra (2018. gada jūnijs): Ikmēneša ziņojumi par bezdarba situāciju valstī Pieejami: <http://www.lm.gov.lv/lv/nozares-politika/darba-tirgus/0-publikacijas-petijumi-un-statistika/1-statistika/ikmenesa-zinojumi-par-bezdarba-situaciju-valsti/2018-gads>
- NVA (2) 2018. gada oktobris Pieejams: <http://www.nva.gov.lv/index.php?cid=433&mid=53&txt=4013&mode=content&method=edit&from=0>
- NVA (2018. gads): Valsts izglītības informācijas sistēma (Izglītības un zinātnes ministrija) http://izm.gov.lv/images/izglitiba_visp/VIIS_dati_uz_01.09.2018.pdf
- NVA (2018. gads): (2) Valsts izglītības informācijas sistēma (Izglītības un zinātnes ministrija) Pieejami: http://www.izm.gov.lv/images/izglitiba_visp/VIIS_dati_uz_01.09.2018.pdf
- NVA (2018. gads): (3) Valsts izglītības informācijas sistēma (Izglītības un zinātnes ministrija) Pieejami: http://www.izm.gov.lv/images/statistika/viis/lzglitojamo_skaits_01092015_statist_dati.pdf
- Sociālo pakalpojumu sniedzēju reģistrs (Labklājības ministrija) (2018. gada decembris). Pieejami: <http://www.lm.gov.lv/lv/socialo-pakalpojumu-sniedzēju-registrs?id=91020>

- Sociālās integrācijas valsts aģentūra (2018. gads): 2017. gada publiskais pārskats Pieejams: https://www.siva.gov.lv/tl_files/parsiva/SIVA%20PUBLISKAIS%20PARSKATS_2017.pdf
- Pētījums par bērniem ar speciālām vajadzībām sniedzamo atbalsta pakalpojumu izmaksu modeli iekļaujošas izglītības īstenošanas kontekstā (2017. gads) Pieejams: http://www.izm.gov.lv/images/izglitiba_visp/IZMiepirkumamLUPPMFgalaparskats08122017.pdf
- Bezdarbnieku un darba meklētāju atbalsta likums (2002. gads) Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=62539>
- Vaivaru Tehnisko palīgīdzekļu centrs (2018. gada oktobris) <https://www.vtpc.lv/>

This fact sheet is prepared as part of the EASPD Re-connecting EU4 you Work Programme 2018.